

CHOLERA IN LEIDEN

NAMEN _____

OPDRACHT

In 1870 werd een kaart van Leiden gemaakt met alle cholera- en tyfusgevallen tussen 1853 en 1869. Zo hoopte het stadsbestuur inzicht te krijgen in de verspreiding van de ziektes en of de omgeving ermee te maken had. Ga naar de wijk die omcirkeld is op de kaart. Dit is jullie onderzoeksgebied.

Parkeer je fietsen en ga lopend deze wijk verkennen.

Bekijk de oude kaart. Ga naar een straat met relatief veel gevallen van cholera. Kijk of je de precieze huizen kunt vinden.

1a. Zijn de huizen nu dezelfde als in de 19e eeuw? Kijk goed. Soms zijn ze alleen wat verbouwd.

1b. Maak een foto van het huis (op de plek van) waar de meeste ziektegevallen waren.

Kijk niet alleen naar het huis, maar ook naar de omgeving. Bestudeer de situatie nu, die op de plattegrond en die op de foto's die je hebt meegekregen. Wat denken jullie dat het verband is met de aantallen cholera-gevallen? Hoe kwamen mensen hier aan water? Waar werd het water verder voor gebruikt? Hoe zat het met algehele hygiëne? Staan er ook beerputten, mestputten en varkenscotten op de kaart?

2a. Beschrijf in 4-6 zinnen de hygiënische situatie in de 19e eeuw.

2b. Zoek twee plekken op de oude kaart, die met hygiëne te maken hebben en fotografeer de plek nu zo precies mogelijk.

Zoek ook een straat met relatief weinig cholera-gevallen.

3. Noem de verschillen tussen deze en de andere straat. Gebruik de situatie nu en de historische bronnen.

4. Zijn er maatregelen genomen en zo ja welke (dempen, slopen, iets anders)?

OPDRACHT VERVOLG (KAN TERUG OP SCHOOL)

Cholera en COVID-19 zijn heel verschillende ziektes. Toch kun je parallellen trekken in hoe mensen en overheid ermee omgaan.

Bekijk de verschillende krantenknipsels. Beantwoord aan de hand van de presentatie van vanmorgen, je eigen onderzoek op locatie en deze knipsels de volgende vragen.

5. Noem 3 punten die vergelijkbaar zijn.

---

6. Vergelijk de kaart met de Corona-app. Denk daarbij aan privacy, informatieverstrekking, nut voor de wetenschap etc. Schrijf op wat jullie hiervan vinden. Wat is er belangrijker?

...narr ten ninnen voordeele, zullen inkomen.
 Een Geneesheer, van Calcutta te Portsmouth aangekomen, zegt dat de Cholera Morbus, gedurende het laatste seizoen, in Bengale 220,000 personen heeft weggerukt. Hij zelve is er van aangetast geweest, en had zich genezen door, in den tijd van 10 uren, in te nemen 60 grein Calomet, 100 druppelen Laudanum en eene fles Brandewijn.

Van wege de geneeskundige commissie (Board of Health) de exemplaren gedrukt en rondgedeeld der volgende voorschriften betreffende de
Huishelijke Voorzorgen. Alle ophooping van vuilnis of weg te ruimen, en de daartoe dienende plaatsen te zuiveren, oplossing van Chlorure, daartoe in elke wijk verkrijgbaar gemaakte waterbakken en zinkputten schoon en in een gezonden staat te houden, de onzuiverde, waar het doenlijk is, door eenen doortloop van water te schroben. De woonvertrekken zindelijk te houden, de vloeren te schroben en zorgvuldig droog op te dweilen, alles wel te doen en den dampkring binnenshuis zuiver te houden, zoo door de deuren door het inlaten van versche lucht. Toe te zien, dat de vensterdeurderheid van slaapvertrekken, wel sluiten, opdat men niet, voor zijnde, aan togt blootgesteld zij. Dikwerf de beddelakens te verschoonen en die gedeelten der vertrekken, waar zich achter het een of ander raad vuilnis zoude kunnen verzamelen, dagelijks te stofsen. Waar personen in een eng bestek zamenwonen, hetwelk zoo veel mogelijk te vermeden te worden, moet te meer zorg gedragen worden om de zuiver te houden, en schadelijke uitwasemingen door het gebruik van de rare weg te nemen.
Persoonlijke Voorzorgen. Zich dikwerf te wasschen en te verfrischen, indien overigens dienstig, warme baden te gebruiken. Zich te onthouden van plotselinge veranderingen der luchtgesteldheid te worden door sjael op het bloote lijf te dragen, maar bijzonder om de handen, mitsgaders voeten en beenen door wollen kousen warm te houden. Zich niet overdag te vermoeten, een sterk zweeten te vermijden, vooral bij nacht, niet bloot te stellen aan koude of nat, en voeten derden onverwijd uit te trekken.
Leefregel. Eenvoudige vleeschspijzen, brood, en welgezoden, als schadelijk te vermijden alle zwaar verteerbaar voedsel, zoodanig als de, rauwe vruchten, noten, magtig gebak, en in het algemeen elk voor zich uit ervaring weet, dat zuur, winden of opzettingen veroorzaakt.
Drank. Geene sterke dranken anders dan met water aangemaakt gebruiken, noch soepen of bouillons, die overgestaan hebben, te gebruiken, te zijn in het gebruik van suiker, vooral indien men bespeurt, dat zuur in de maag verwerkt.
 Voorts eene geregelde levenswijze te houden, matige beweging hebben, tijdig naar bed te gaan, regelmatige maaltijden te nemen, men zich niet aan vermoeten overgeve of aan de lucht bloot te stellen, de maag uigeput is; eindelijk eene blijmoedige gesteldheid te handhaven, dwaze vrees te verbannen, en met vertrouwen er in te hebben, dat door de Regering, met Gods bijstand, de meest geschikte maatregelen zullen genomen worden naar dat de omstandigheden het zouden eischen.
 De geneeskundige commissie beseft, dat deze voorzorgen in alle gevallen kunnen genomen worden; maar zij is overtuigd, hoe naderbij men zich daaraan houdt, hoe grooter de waarschijnlijkheid van veiligheid zal zijn, en dat, hoezeer hare voorschriften van gemeenen aard zijn, dezelve van een onmiddellijk belang kunnen worden, wanneer eene ziekte ons bedreigt, die inzonderheid de maag en den aandoet, vooral bij de armen, kwalijk gevoeden en ongezond geest, en met de meeste felheid woedt in die gedeelten der stad, de straten naauw en de bewoners op elkander gedrongen zijnde, weinig acht geslagen wordt op zindelijkheid en zuivere lucht.
 Ten gevolge daarvan zijn dan ook te Londen door de wijk-vooral in de geringe buurten, maatregelen genomen, om de vuilnistruimen, en zoowel persoonlijke als huishelijke zindelijkheid te bevelen, waartoe aan de armen uitdeelingen van zeep, enz. gedaan

K E N N I S G E V I N G.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS DER STAD LEYDEN, met leedwezen vernomen hebbende, dat de *Asiatische Braakloop* binnen deze Stad is ontstaan, brengen bij dezen, op voordragt der *Sub-Commissie*, ingesteld voor al hetgeen die ziekte betreft, ter kennis der Ingezetenen:

- 1°. Dat reeds van den aanvang af, voor de lijders geopend is geweest één hospitaal, in het *Academisch Ziekenhuis*, op de Oude Vest, en dat op *Vrijdag den 10 Augustus aanstaande*, 's morgens ten negen ure, provisioneel nog een tweede Ziekenhuis zal worden geopend, in het daartoe ingerigte gebouw der *Lakenhal*, alwaar alle Cholera-kranken, hetzij meer- of minvermogen, zullen worden opgenomen en met de meeste zorg verpleegd.
- 2°. Dat voor hen, die bereids een Geneesheer bij zich gehad hebben, tot de inneming in het gezegde hospitaal, benoodigd zal zijn een bijet van dien Geneesheer, waarvan het model aan alle Geneesheeren van Stadswege is bezorgd.
- 3°. Dat voor alle de verdere Cholera-ziekten, die dit verlangen, het slechts noodig zal zijn, om naar het hospitaal te gaan, of derwaarts om den draagkorf te zenden, ten einde later in hetzelfde de vereischte opgave te doen of te laten doen.
- 4°. Dat, behalve deze hulp, voor alle lieden, die onvoorziens door de kwaal worden aangetast, en niet onverwijd geneeskundige bijstand kunnen magtig worden, van *Vrijdag den 10 Augustus aanstaande*, des morgens ten acht ure, ten alle tijde, nacht en dag, die hulp verkrijgbaar zal zijn in het *Logement aan den Burg*, alwaar het Bureau van Gezondheid, bestaande uit twee Geneesheeren, één Heelmeester en één Apotheker, bestendig zal vaceren, om zich, zonder de minste vertraging, voorzien van een korf met medicijnen, te begeven naar de woning van den lijder, en aldaar de eerste hulp toe te brengen. Zullende, wanneer de aangetaste of zijne betrekkingen mogten begeeren de verdere verpleging in het hospitaal te doen geschieden, ook eene overdekte en verwarmde draagkorf, in het Logement den Burg, met de vereischte dragers aanwezig zijn, ten einde zulks, ten gevolge van de bevelen der Geneesheeren, te volbrengen.

En vermanen Burgemeester en Wethouders de Ingezetenen dezer Stad, om nu dezelve bekend zijn met de hulpmiddelen, welke tot hunne redding worden aangewend, de toekomst met gelatenheid en onderwerping aan den wil der Voorzienigheid af te wachten, en, gebruik makende zoo van de hospitalen als van de andere hulpmiddelen, welke zoo veel leening kunnen aanbrenge, met het Stedelijk Bestuur mede te werken tot verzachting van deze vreeselijke ramp.

Aldus gedaan en afgekondigd, bij H. H. Burgemeester en Wethouders der Stad Leyden, op den 8 Augustus 1832.

J. G. DE MEY.
 Ter ordonnantie van dezelve,
 P. A. DU PUI.

Laatste opgaven van den staat der ziekte.

Nieuwe zieken, hersteld, overleden, nog in behandeling.				
<i>Leyden.</i>				
28 Augustus	29	10	8	126.
29 "	29	18	12	125.
In het geheel aangetast sedert den 4 Augustus 498 personen. Hiervan overleden 231. Hersteld 142. Onder behandeling 125.				
Nieuwe zieken, hersteld, overleden, nog in behandeling.				
<i>'s Gravenhage.</i>				
29 Augustus.	8	9	3	56.
30 "	6	3	7	52.
<i>Haarlem.</i>				
25 Augustus.	4	0	3	1.
<i>Amsterdam.</i>				
28 Augustus	54	7	24	130.
29 "	47	10	25	142.
<i>Rotterdam.</i>				
28 Augustus.	10	10	6	250.
29 "	7	6	6	245.
<i>Delft.</i>				
28 Augustus	1	3	0	11.
29 "	2	6	2	5.
<i>Schiedam.</i>				
28 Augustus.	5	6	0	8.
29 "	0	0	1	7.
<i>Gouda.</i>				
van 27 en 28 Aug.	22	6	6	41.
<i>Dordrecht.</i>				
26 Augustus.	1	0	2	16.
27 "	11	3	5	19.
<i>Utrecht.</i>				
27 Augustus.	4	0	3	14.
28 "	17	0	5	26.
26 "	5	1	4	13.
<i>Kampen.</i>				
23 tot 26 Aug.	9	4	1	9.
<i>Gorinchem.</i>				
27 Augustus.	0	2	1	7.
<i>Breda.</i>				
28 Augustus.	5	3	2	2.
29 "	3	0	2	5.

Leydse Courant, 8 juli 1831

veeagt het gunstigste.
 — Het door de Poolische beambten zoo zeer geprezen middel tegen de *cholera*, waartoe Dr. *Leo* te Warschau, op gronden gebragt werd, welke aan verscheidene onzer geneesheeren, over het algemeen, zeer helder toeschijnen, is reeds in Dantzig aangewend, en wij zullen weldra ervaren, of het ook aldaar even zoo krachtig bevonden wordt. Mogt dit zoo wezen, dan zou de uitvinder zich onsterfelijk verdienstelijk gemaakt hebben aan de menschheid. Hij is een zoon van een Israëlitisch koopman dezer stad. Vriendschapsbetrekkingen, vroegtijdig in het vaderlijk huis aangeknoopt met den tegenwoordigen bevelhebber van Modlin, graaf *Ledochowski*, die daar als gewond officier in Fransche dienst de deelnemendste verzorging gevonden had, bragt Dr. *Leo*, zijne geneeskundige studien geëindigd hebbende, naar Warschau, waar hij thans, sedert verscheidene jaren, als practiserend geneesheer, woont.

Leydse Courant, 4 januari 1832

Cholera.
 Ook te Göttingen onderzocht de Hoogleeraar *Marcx* de *cholera*, voornamelijk ten aanzien van hetgeen men uit derzelver *geschiedenis*, vergeleken met hare tegenwoordige verschijning in Europa, zou kunnen opmaken.
 In een geschrift, daarover in het licht gekomen, heeft hij voornamelijk kunnen putten uit de talrijke Engelsche werken, in de Universiteits-boekerij voorhanden, over de geaardheid en behandeling dier ziekte in Indië.
 Hij ontdekt eenig algemeen geneesmiddel voor de *cholera*, maar houdt ze voor stellig *aanstekend*.
 Reeds te voren onderzocht de Hoogleeraar *Heeren* de vraag: Of de *cholera* al vroeger in ons werelddeel heerschte? — Hij bevond, dat de besmettelijke ziekte, welke in de veertiende eeuw, onder den naam van *den zwarten dood*, woedde, wel niet in alles met de tegenwoordige *cholera* overeenkwam; maar toch ook niet zoo verscheiden was, om beide ziekten niet voor een en dezelfde te houden.
 De *zwarte dood* werd door aardbevingen, springvloedden, winterbloezem, en verwekte zaden in den zomer voorafgegaan. Ook de *cholera* had dezelfde natuur-verschijnselen tot voorboden.
 De *courant* van Warschau deelt de opmerking mede, dat er in Polen, Litthauen en Gallicie meer Joden dan Christenen aan de *cholera* zijn gestorven!

Leydse Courant, 3 september 1832

Zweetmiddel voor Cholera-zieken.
 Men vindt in een Engelsch tijdschrift: *Mirror of Literature, Amusement and Instruction*, van 1832, het volgende, gelijk daar gezegd wordt: Het is een merkwaardig middel, om een *cholera*-zieke dadelijk tot sterke uitademing te brengen, iets wat veelal geneezing ten gevolge heeft.
 Men plaatst den zieken op een stoel, en omhangt hem met dekens, om hem als geheel te bedekken, en tot op den grond neerdalende, zoodat alles wel gesloten is, en slechts het hoofd van den zieken dadelijke gemeenschap heeft met de hem omgevende lucht. Een diep bekken, ongeveer tot vierde kan vol met water gevuld, wordt onder de stoel geplaatst; de wijngeest ontstoken, wordt verzorgd dat alles, door behulp van dekens goed gesloten blijve, en korten tijd verwekt de wijngeest-damp een sterke uitwasseming, waaraan men den zieken in een verwarmd bed brengt.

Leidsch Dagblad, 23 juni 1866

Cholera-Pillen,
 volgens recept van een beroemd Engelsch geneesheer.
 Zij bevelen zich vooral aan bij *diarrheën*, de gewone voorboden der *CHOLERA*, en kunnen alsdan de ziekte zelve voorkomen. Het doosje, met gebruik, kost 75 cents.
 Hoofd-depôt voor Nederland bij M. CLÉBAN, Huidenstraat, te Amsterdam.
Brieven en depôt-aanvraag franco.

Leidsch Dagblad, 23 juni 1866

Geen Cholera meer!!
 De *CHOLERA* is eene ziekte, welke door de poriën van den buik in den mensch opgenomen wordt en geenszins toe te schrijven is aan het gebruik van het een of ander voedsel. — Zij kan uit den mensch moeilijk verdreven worden, doch men kan zorg dragen, ja geheel voorkomen dat men er door aangetast wordt.
 De ondervinding heeft vooral in den laatsten tijd geleerd, dat „le Tablier du Docteur Jean du Laqui,” op den blooten buik gedragen, den mensch waarborgt niet door de *Cholera* te zullen worden aangetast.
 Prijs f 2.50 per stuk.
 Hoofddepôt: *Breda's Verkoopnis*, Grootte Markt A. 410, te Breda. — Aanvragen franco. De goederen worden tegen remboursement toegezonden. — Heeren Winkeliers genieten rabat.
 ECHTSCHIEDING

Leidsch Dagblad, 2 augustus 1866

Bij E. TER HAAR, te Dieren, is verschenen en verder alom:
EENVOUDIGE BEHANDELING
 DER
CHOLERA,
 DOOR
LEOPOLD VON DER DECKEN,
 MED. DOCT. — UIT HET HOOGD.
 Prijs 10 Cents.